

به نام خدا

بررسی اصول مدیریت شهری جهت کاهش آسیب پذیری شهرها در بحران های طبیعی شهری

مؤلف:

سید مهدی کشفی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : کشفی ، سید مهدی ، ۱۳۶۶
عنوان و نام پدیدآور : بررسی اصول مدیریت شهری جهت کاهش آسیب پذیری شهرها در بحران های طبیعی شهری / مولف: سید مهدی کشفی
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری : ۱۰۶ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۹۳۶-۷
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : بررسی اصول مدیریت شهری - کاهش آسیب پذیری شهرها - بحران های طبیعی شهری
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : بررسی اصول مدیریت شهری جهت کاهش آسیب پذیری شهرها در بحران های طبیعی شهری
مولف : سید مهدی کشفی
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : الهام غفاری
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۴
چاپ : زبرجد
قیمت : ۱۶۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://:chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۹۳۶-۷
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران
Chaponashr

موسسه زند

فهرست

۷	فصل اول: مقدمه
۱۱	تعاریف و مفاهیم
۱۲	بحران
۱۳	مدیریت بحران
۱۵	ضرورت مدیریت بحران
۱۵	اهداف کلی مدیریت بحران
۱۶	ویژگیهای مدیریت بحران
۱۶	دیدگاههای موجود در مدیریت بحران
۱۶	دیدگاه سنتی
۱۷	دیدگاه نوین
۱۸	مفهوم مدیریت شهری در کنترل بحرانها
۱۸	رویکردهای مختلف در تقسیم‌بندی بحران‌های شهری
۱۸	رویکرد مدیریتی:
۱۹	رویکرد اجتماعی:
۲۰	توسعه و بحران
۲۰	دستهبندی جوامع براساس دوره زمانی سطح توسعه‌یافتگی
۲۳	جهانی شدن و مدیریت بحران
۲۵	نگرش سیستمی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری به بحران
۲۶	تئوری‌ها و اصول مدیریت در حوادث بحرانی
۲۷	رویکرد مدیریت واحد بحران

۲۹	دیدگاه‌های نظری بهسازی و نوسازی شهری و تأثیر آن بر آسیب‌پذیری شهری
۳۱	فصل سوم: اصول مدیریت شهری
۳۱	نظریه مدیریت یکپارچه شهری
۳۴	نظریه مدیریت بحران شهری
۳۴	نقش‌های مدیریتی بحران
۳۶	نظریه مدیریت بحران و مدیریت یکپارچه شهری
۳۸	نظریه خدمات عمومی
۳۹	نظریه ارتباط مدیریت یکپارچه شهری و خدمات عمومی
۴۳	فصل چهارم: تجارب برنامه‌ریزی و مدیریت بحران
۴۳	مدیریت بحران
۴۶	مراحل اصلی مدیریت بحران
۴۹	تکنیک‌های تدبیر بحران در کشورهای پیشرفته
۴۹	تکنیک‌های پیشگیرانه
۵۰	تکنیک‌های تلفیقی
۵۲	ابعاد برنامه‌ریزی شهری مرتبط با مدیریت بحران در کشورهای پیشرفته
۵۳	برنامه‌ریزی پیشگیری از سوانح و توسعه پایدار در ایالات متحده آمریکا
۵۵	ساختار مدیریت بحران در ژاپن
۵۷	سیستم مدیریت کیفیت بحران در انگلستان
۵۸	ساختار مدیریت سوانح در کره
۵۹	مرکز آمادگی بحران در آسیا
۶۱	مقایسه شاخص بودجه‌بندی در مدیریت بحران
۶۲	پیشینه مدیریت بحران در ایران

۶۳ طرح جامع امداد و نجات کشور مصوب سال ۸۲
۶۵ فصل پنجم: بحرانهای طبیعی شهری
۶۵ ریسک مخاطرات طبیعی
۶۵ مخاطرات طبیعی در ایران
۶۸ پیشینه مطالعات انجامشده
۷۰ قانون مدیریت بحران کشور مصوب ۱۳۹۸/۵/۷
۷۴ سیاست‌های کلی نظام برای پیشگیری و کاهش آسیب‌پذیری، مصوب ۱۳۸۴/۲/۳
۷۷ واژه‌شناسی مفاهیم مرتبط با تاب‌آوری و کاهش آسیب‌پذیری
۸۱ رویکرد توسعه پایدار
۸۱ رویکرد سیستمی
۸۲ رویکرد ایمنی انسانی
۸۳ نظریه مکتب ساختاری
۸۳ رهیافت اقتصاد سیاسی
۸۴ مدیریت تاب‌آوری شهری
۸۶ اصول برنامه‌ریزی شهر تاب‌آور
۸۶ تاب‌آوری ساختاری- کالبدی
۸۹ اصول مدیریت شهری جهت کاهش آسیب‌پذیری
۱۰۱ منابع

فصل اول

مقدمه

مقدمه

بحران^۱ از نظر آسیب‌شناسی، شامل وقفه کامل و یا بخشی از فعالیت گروه یا جامعه همراه با ضایعات جانی، خسارات مادی و آسیب‌های محیطی گسترش یافته و جامعه مبتلا به با منابعی که در اختیار دارد قادر به جبران و مهار آن نمی‌باشد. بحران‌ها از نظر سرعت وقوع به دو دسته تقسیم می‌شوند: بحران‌های طبیعی ناشی از پدیده‌های آب و هوایی، زمین‌شناختی، در حالی که بحران‌های دست‌ساز بشر ناشی از اقدامات انسان در زمینه‌های صنعتی، بهره‌برداری از منابع طبیعی، مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، ایدئولوژیک و فرهنگی می‌باشد (بیرودیان، ۱۳۸۵).

بحران‌ها در ذات خود بستر شکل‌گیری تهدیدها و فرصت‌هایی هستند که بر حسب نوع، شدت و گستره محیطی بحران، می‌تواند نظام یک کشور را در شرایط دشوار و پرمخاطره‌ای قرار دهند. افزایش ظرفیت‌های ساختاری و کارکردی نظام جهت پاسخگویی مناسب و عادلانه به نیازها و احتیاجات مردم، عامل مؤثری برای شکل دادن به سازه‌های مقاوم مردمی مقابله با بحران می‌باشد. کنترل و مهار بحران براساس یک تفکر نظام‌گرا و یکپارچه و در قالب مدیریت بحران، ضرورتی راهبردی است که مورد اتفاق نظر همه اندیشمندان و صاحب‌نظران مسائل راهبردی می‌باشد و بر اهتمام دولت‌ها در سرمایه‌گذاری کلان در استقرار و توسعه این سامانه مدیریت بحران تأکید می‌ورزند (سوری، ۱۳۹۵). در لایحه تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور، مدیریت بحران «فرآیند عملکرد، برنامه‌ریزی و اقدامات اجرایی و دستگاه‌های اجرایی است که توسط دستگاه دولتی، غیردولتی و عمومی پیرامون شناخت و کاهش سطح مخابرات (مدیریت ریسک) و مدیریت عملیات مقابله و بازسازی و بازتوانی منطقه آسیب دیده (مدیریت بحران) صورت می‌پذیرد. در این فرآیند با مشاهده منابع اطلاعاتی در دسترس می‌شود به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ با استفاده از ابزارهای موجود از بحران‌ها پیشگیری نموده یا در صورت بروز آنها

^۱ crisis

با آمادگی لازم در جهت کاهش خسارات جانی و مالی به مقابله سریع پرداخته تا شرایط به وضعیت عادی بازگردد» تعریف شده است (لایحه تشکیل سازمان مدیریت بحران، ۱۳۸۵).

مدیریت بحران مختص یک موضوع و یا یک پدیده خاص نیست، مدیریت بحران علمی از مدیریت است که با هدف کنترل عوامل اثرگذار در روند اداره عادی مدیریت به کمک سامانه مدیریتی آمده و تلاش دارد تا شرایط را به وضعیت عادی برگرداند. متخصصین بحران، اصولاً برای هر پدیده‌ای که به بحران تبدیل شود، سه مشخصه زمان، تهدید، اطلاعات در نظر گرفته اند. در زمان وقوع هر بحران، مدیران بحران به دلیل نبود اطلاعات لازم، نداشتن زمان کافی و تهدید روبرو با عدم قطعیت در امر تصمیم‌گیری روبرو می‌باشند، از این رو اگر در امر انتخاب مدیران بحران شاخص‌های لازم پیش‌بینی نشود، به دلیل انواع فشارهای روحی و روانی در آن مقطع زمانی به مدیران بحران، در صورت نداشتن ویژگی‌های لازم، نه تنها باعث کاهش آسیب‌ها، بلکه باعث به هدر رفتن و از بین رفتن سرمایه‌ها، نیروی انسانی، اماکن و تاسیسات و افزایش آسیب‌هایی که مترتب هر بحران می‌باشد می‌گردد (اخی و همکاران، ۱۳۹۹). با توجه به ماهیت متفاوت تصمیمات مربوط به بحران، طبیعی است که شیوه‌های تصمیم‌گیری در شرایط بحرانی با شیوه‌های تصمیم‌گیری در شرایط عادی بسیار متفاوت باشد؛ بنابراین بحران تنها وقتی وجود دارد که عنصر تصمیم‌گیرنده‌ای چنین درد می‌کند و این درد تصمیم‌گیرنده عموماً دارای سه ویژگی تهدید، غافلگیری و فشار زمانی می‌باشد. بحران، واقعیتی اجتناب‌ناپذیر در زندگی اجتماعی است. بحران‌ها مدیران را غافلگیر کرده، هزینه‌های سنگینی را تحمیل نموده و قابلیت توسعه به وضعیت‌های خطرناک دیگر را دارند. بر این اساس مدیریت بهینه بحران‌ها و دستیابی به یک الگوی عمل متناسب با بحران و شرایط پیش آمده می‌تواند بسیاری از مشکلات و هزینه‌های اضافی حین بحران را کاهش و مدیریت بحران اثربخش را به همراه داشته باشد.

مدیریت شهری در ایران با مسایل متعددی روبروست. اداره امور شهرها در ایران فاصله زیادی با حکومت‌های شهری دارد. حتی حضور تعدادی نماینده مردم در شوراها نیز نمی‌تواند شهرداری را به سطح مدیریت جامع شهری برساند. مهمترین مسایل اداره شهرها از دیدگاه شهرداری، تأمین برخی نیازهای عمومی شهر است. به‌طور کلی مدیریت شهری در کشورهای اروپایی که به عنوان دستگاه حاکمه در امور شهرها عمل می‌کند، با مدیریت شهری در ایران که اداره، نظارت و نگهداری شهر است، تفاوت ماهوی دارد. از همین رو عدم وجود مدیریت یکپارچه شهری و عدم

هماهنگی در فعالیتهای اجرایی بین نهادها و ارگانهای ذیربط مشکلاتی همچون سردرگمی، دوباره کاری و اسراف را در سرمایه‌های ملی ایجاد نموده است به نحوی که مدیریت نامناسب و ناهماهنگ شهری، با مردم جامعه به گونه‌ای برخورد کرده که فشارهای مضاعفی بر شهروندان وارد کرده است. به‌طور کلی مدیریت شهری بر همه نهادهای موجود در شهر تأثیر مستقیم دارد و با یک مدیریت نامناسب و ناهماهنگ شهری نمی‌توان توقع اقتصادی پویا، اجتماعی خوب، آموزش و پرورشی عالی، خدمات‌رسانی مطلوب و... داشت؛ بلکه باید به مسائل شهری با دید سیستمی نگاه شود. بارها اتفاق افتاده که تصمیماتی که در شهر گرفته شده نه تنها هیچ مشکلی را حل نکرده، بلکه خود باعث بروز مشکلات دیگری شده‌اند (طالب‌پور و مجاهددینی، ۱۳۹۷).

آثار منفی بروز بحران در سازمان‌ها، زمانی حاد می‌شود که هیچ اقدامی قبل از بروز بحران صورت نگرفته باشد. مدیریت شهری می‌کوشد تا بحران‌ها کاهش یابد یا اصلاً بحرانی پیش نیاید. اگر مسائل کوچک و قابل حل در طی یک مدت نادیده گرفته شود، مسلماً به ایجاد توده‌ای از مشکلات و مسائل حاد منجر می‌شود که به سختی قابل حل می‌باشد. مدیریت شهری می‌تواند با بهره‌گیری از اطلاعات و دانش خود از شهر خود، مانع گسترده‌تر شدن بحران‌ها گردد. حل بحران‌های محیطی به سرعت عمل بیشتری نیاز داشته، اما بحران‌های اجتماعی اقتصادی نیاز به زحمت بیشتر و همکاری و هماهنگی بیشتر بین نهادهای موجود در شهر دارد. بعضاً به دلیل همپوشانی وظایف مدیریت شهری با وظایف سایر مدیریت‌های موجود در شهر، موجبات ایجاد بحران یا دامن زدن به گستره بحران فراهم می‌شود و لذا قبل از وقوع بحران یا حین و حتی بعد از بحران بایستینارتباط مؤثر، مثبت و سازنده بین بخش‌های مختلف مدیریت شهری ایجاد شود و این مهم میسر نخواهد شد، مگر از طریق مدیریت یکپارچه و هماهنگ شهری. ممکن است بحران‌های پیش آمده در سطح شهر ابتدا به خاطر مدیریت شهری حاکم بر آن جامعه ایجاد نشده باشد، اما ادامه‌دار شدن آن می‌تواند بخاطر عدم مدیریت مناسب شهری باشد. به طور مثال حاشیه‌نشینی می‌تواند به دلایل اقتصادی و مهاجرت به شهرهای بزرگ شکل بگیرد ولی تبدیل آن به آلونک‌نشینی (تهدید) و یا حومه‌نشینی (فرصت) شود، که این به دلیل سیاست‌ها و برنامه‌های مدیریت شهری است (اعتباریان، ۱۳۹۳: ۱۴۵).

در خصوص مسایل فرهنگی شاید مدیریت شهری مستقیماً مسئول فرهنگ جامعه نباشد اما امکان دارد با مدیریت نامناسب و ناهماهنگ شهری، با مردم جامعه به گونه‌ای برخورد شود که فشارهای وارده بر آنان مشکلاتی را ایجاد کند. به‌طور کلی مدیریت شهری بر همه نهادهای موجود در شهر تأثیر مستقیم دارد و با یک مدیریت نامناسب و ناهماهنگ شهری نمی‌توان توقع اقتصادی پویا، اجتماعی خوب، آموزش و پرورشی عالی، خدمات‌رسانی مطلوب و... داشت؛ بلکه باید به مسائل شهری با دید سیستمی نگاه شود.

با توجه به توضیحات بالا، کتاب حاضر قصد دارد به بررسی اصول مدیریت شهری جهت کاهش آسیب‌پذیری شهرها در بحران‌های طبیعی شهری بپردازد.

فصل دوم

تعاریف و مفاهیم بحران

تعاریف و مفاهیم

مفهوم واژگان و عبارت‌های اختصاری مرتبط با موضوع گزارش براساس ماده (۳) قانون مدیریت بحران مصوب ۱۳۹۸/۵/۷:

- **مخاطره:** پدیده طبیعی یا کنش انسانی (به‌جز موارد نظامی- امنیتی و اجتماعی) که در صورت وقوع در محیط یا جامعه آسیب‌پذیر می‌تواند تبدیل به یک بحران و حادثه خسارت‌بار شود.
- **بحران:** از هم‌گسیختگی جدی عملکرد یک جامعه که ناشی از وقوع مخاطره است و منجر به خسارات و اثرات منفی گسترده انسانی، اقتصادی یا زیست‌محیطی می‌شود؛ به‌طوری‌که مواجهه با آن فراتر از توانایی جامعه متأثر و دستگاه‌های مسئول موضوع ماده (۲) این قانون باشد.
- **آسیب‌پذیری:** ضعف و کمبودهای مادی و غیرمادی شامل فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی در جامعه است که باعث می‌شود وقوع مخاطرات منجر به بحران شود.
- **خطر:** مقدار یا اندازه خسارات انسانی و مادی احتمالی، در صورت وقوع یک مخاطره در جامعه آسیب‌پذیر است.
- **مدیریت بحران:** نظام حاکم بر راهبردها، رویکردها، برنامه‌ها و اقداماتی است که با هدف پیش‌بینی، پیشگیری و کاهش خطر، آمادگی و پاسخ کارآمد و بازتوانی و بازسازی پس از وقوع حوادث و سوانح، به‌صورت چرخه‌ای صورت می‌گیرد.

- **پیشگیری و کاهش خطر:** به مجموعه تدابیر و اقداماتی گفته می‌شود که شامل شناسایی، شناخت و تحلیل مخاطرات، آسیب‌پذیری‌ها، الزام به کارگیری مدیریت کاهش خطر در تدوین برنامه و بودجه بخش‌های توسعه‌ای، تعیین راهبردها و اولویت‌های بخش‌های گوناگون، تدوین و اجرای برنامه‌های کاهش خطر حوادث و سوانح در کشور است.
- **آمادگی:** مجموعه تدابیر و اقداماتی است که ظرفیت جامعه و دستگاه‌های مسئول را برای پاسخ مؤثر به حوادث و سوانح افزایش می‌دهد؛ به‌طوری‌که خسارات انسانی و مادی ناشی از آن را به حداقل برساند.
- **پاسخ:** مجموعه فعالیت‌ها و اقداماتی است که با وقوع حادثه آغاز شده و شامل هشدار سریع، تخلیه، جست‌وجو، نجات و امداد، تأمین امنیت و نظایر اینها، متناسب با ویژگی‌های هر بحران می‌باشد.
- **بازسازی و بازتوانی:** به مجموعه تدابیر و اقداماتی گفته می‌شود که برای ترمیم و بهبود خدمات و ساختارها، معیشت، توانمندی و شرایط زندگی جوامع متأثر از حوادث و سوانح انجام می‌شود؛ به‌نحوی که موجب ارتقای توانایی و ظرفیت آنها در جهت کاهش خطر حوادث آتی شود.
- **تاب‌آوری:** به توانایی یک نظام یا جامعه در معرض مخاطرات، برای ایستادگی، تحمل و سازگاری در برابر حوادث و سوانح و بازتوانی و بازسازی مؤثر و به‌موقع جامعه آسیب‌دیده گفته می‌شود.

بحران

بحران رویدادی است که به‌طور طبیعی یا به‌وسیله بشر، به‌طور ناگهانی یا به‌صورت فزاینده به‌وجود آید و سختی و مشقتی را به جامعه انسانی تحمیل می‌کند که برای برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، اساسی و فوق‌العاده می‌باشد. بحران فرایندی است که در نتیجه یکسری عوامل طبیعی و غیر طبیعی شامل: زلزله، آتشفشان، زمین لغزش، طوفان، آتش‌سوزی‌های مهیب، نشت گاز، ناکارآمدی‌های فناوری، هجوم حملات احتمالی یا واقعی یا چیزی شبیه جنگ، ناکارآمدی‌ها

یا عدم کاربری‌های خدمات اورژانس پزشکی، بیماری‌های واگیر و ... که سبب به خطر افتادن جان انسان‌ها یا آسیب پذیری، بیماری، فاجعه یا به خطر افتادن امنیت جوامع یا اموال ملی و مردمی شده و فقط از طریق سرویس‌های مربوط به بحران نمی‌تواند رسیدگی شود و نیازمند به یک پاسخگویی جدی یا هماهنگی از طرف سایر ارگان‌هایی که در این زمینه همکاری نمایند می‌باشد) سوادکوهی فر و ذکائی فاتح، (۱۳۹۲).

اگر بخواهیم تعریفی ساده از مفهوم بحران ارائه دهیم، می‌توان از نظریه تعادل استفاده کرد که بحران را نتیجه برهم خوردن تعادل میان نیازها، امکانات و توانایی‌ها در یک سیستم زنده و پویا تلقی می‌کند. بحرانی که می‌تواند با یک حادثه شبیه حادثه پلاسکو یا حوادث طبیعی نظیر زلزله و ناتوانی در پیشگیری از تبعات آن و همچنین امداد رسانی پس از آن، نمود داشته باشد یا مانند بحران آب، به صورت تدریجی و عمیق یک کشور را دچار مشکلات زیادی کند. از منظر مسائل و بحران‌های شهری نیز می‌توان این مشکلات گسترده را ناشی از همین تعادل نداشتن نیازهای رو به گسترش شهری و افزایش دانش درباره کاستی‌ها از یک سو و کمبود امکانات و ضعف‌های مدیریتی از سوی دیگر دانست.

فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر سهم حوادث طبیعی یا غیرطبیعی را در ایجاد بلا یا و بحران‌ها به شرح زیر گزارش کرده‌اند:

توفان‌ها ۲۴ درصد، سیل‌ها ۲۴ درصد، زلزله ۱۳ درصد، بیماری‌ها و مخاطرات بهداشتی و کمبود غذا هشت درصد، انفجارها و آتش‌سوزی‌ها شش درصد، حوادث صنعتی پنج درصد، بی‌ثباتی‌های اجتماعی و سیاسی پنج درصد، پناهندگی چهار درصد، برف و یخبندان سه درصد، رانش زمین سه درصد، آتشفشان‌ها سه درصد و خشک‌سالی دو درصد (پورسلیمی، ۱۳۹۶).

مدیریت بحران

منابع مدیریت بحران یک علم کاربردی است که به‌وسیله مشاهده سیستماتیک بحران‌ها و تجزیه و تحلیل آنها در جستجوی یافتن ابزاری است که به‌وسیله آنها بتوان از بروز بحران‌ها پیشگیری نمود و یا در صورت بروز آن در خصوص کاهش اثرات آن، آمادگی لازم، امداد رسانی سریع و

بهبودی اوضاع اقدام نماید. مدیریت بحران، علم و هنر برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت و رهبری به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ است که با بهره‌گیری از ابزارهای در اختیار، تلاش می‌کند، خطرات ناشی از بحران‌های مختلف را براساس مراحل مختلف بحران کنترل نماید (سوادکوهی فر و ذکائی فاتح، ۱۳۹۲).

مدیریت بحران علم نوینی است که در سطح کشوری، استانی و شهری می‌تواند شکل‌های گوناگونی داشته باشد. در مدیریت بحران، خطرات بالقوه و منابع موجود مورد ارزیابی قرار گرفته و کوشش می‌شود که با برنامه‌ریزی‌های کارشناسانه بین منابع و توانایی‌های موجود و همچنین خطرات احتمالی، موازنه برقرار شود تا با استفاده از منابع موجود بتوان بحران را کنترل نمود. بحران از هر نوع که باشد، آثار قابل ملاحظه‌ای بر جامعه خواهد داشت. بحران‌ها از لحاظ ماهیت، بزرگی و شدت متفاوتند اما تمامی آنها عواقبی به بار می‌آورند که می‌توانند توانایی‌های عملکردی سازمان‌های درگیر را مختل سازند. مدیریت یک بحران کار دشواری بوده و می‌تواند بسیار مایوس کننده باشد. اما بزرگترین اشتباه این است که تصور کنید جامعه ما از بحران مصون خواهد ماند و همواره باید به خاطر داشت که هیچ بحرانی دقیقاً مشابه بحران‌های دیگر نیست، ولی با این وجود، تشابهات قابل توجهی بین آنها وجود دارد که کشف و درک این تشابهات، کلیدی جهت برنامه‌ریزی برای مقابله با بحران و تخفیف اثرات سوء آن خواهد بود (گرکز و همکاران، ۱۳۸۳). قسمتی از مدیریت بحران به پیش‌بینی و پیشگیری از وقوع بحران مرتبط بوده و قبل از وقوع رویداد مطرح است. قسمتی دیگر به بحران‌های جاری و حل و فصل آنها مربوط می‌شود. مدیریت بحران نظامی پویا است که با هدف کاهش احتمال وقوع بحران و کمیته سازی آثار و صدمات مربوط به آن و همچنین بازگرداندن سیستم به وضعیت عادی و معمولی طراحی شده است. در زمینه مدیریت بحران با توجه به تعاریف متفاوتی که از آن ارائه شده، آنچه که در میان بسیاری از اندیشمندان روی آن اجماع وجود دارد، وظیفه مدیریت بحران، کنترل بحران در زمان کوتاه با استفاده از بهترین اصول و روش‌ها و ... است. در یک جمع بندی کلی، مدیریت بحران ناظر بر پنج مقوله؛ سازمان‌دهی، ارتباطات، تصمیم‌گیری، شناخت عوامل بحران و طراحی استوار است (حبیب زاده ملکی و جوادیان، ۱۳۸۹).

ضرورت مدیریت بحران

جهان به سوی تشکیل دهکده جهانی در حرکت است. در یک جامعه جهانی به سر می‌بریم که اجزای آن به‌وسیله یک سیستم بسیار پیچیده به هم مرتبط شده‌اند. هنگامی که نفت کشی غول پیکر در آلاسکا دچار سانحه می‌شود، یا زمانی که در کارخانه‌ای در هند، گاز سمی نشت می‌کند و یا آنگاه که یک فروند هواپیما در «لانگ ایلند» سقوط می‌کند، در همان لحظه مردم دنیا از این خبرهای ناگوار آگاه می‌شوند و خبرها با سرعت نور به همه جا می‌رسند. پس از چند دقیقه مردم در سراسر دنیا از این رویدادها آگاه می‌شوند. رسانه‌ها و مردم بی‌صبرانه در انتظار شنیدن واقعیت‌ها و خبرهای دقیق و توضیحات لازم هستند. مسئولیت این اقدام، بر عهده کسانی است که عملیات اثربخش مدیریت بحران را برنامه ریزی و اجرا می‌کنند. برای جلوگیری از شدت بحران‌ها، از بین رفتن روابط و مصون ماندن سازمان‌ها در مقابل تهدیدات و وقایع ناگوار، وجود مدیریت بحران ضروری است. ممکن است با وقوع بحران در بخش خصوصی، شرکت‌ها مشتریان خود را و سازمان‌های غیرانتفاعی، اعتبار و اعضای خود را از دست بدهند. همچنین دولت‌ها متحمل دردهای فراوان می‌شوند (محمدشفیعی، ۱۳۹۴).

اهداف کلی مدیریت بحران

هدف کلی، بهینه سازی فعالیت‌های مقابله با بحران و به حداقل رساندن خسارات ناشی از آن است. در نهادهای غیربازرگانی مانند استانداری‌ها و همچنین در واحدهای تجاری نظیر شرکت‌های خدمات رسانی که مسئولیت سود کلی بازرگانی را ندارند، مدیران هدف‌هایی دارند و باید بکوشند تا با به کار بردن کمترین منابع، به آنها دست یابند. در مدیریت بحران نیز بهبود بهره‌وری باتوجه به اهمیت حیاتی عملیاتی آن، از ضرورت ویژه‌ای برخوردار است. در ابتدا مدیریت زمان را در نظر می‌گیریم که در آن مدیر موظف است هزینه‌ها و مدت پروژه را کاهش و تعداد و کیفیت پروژه‌ها و فعالیت‌ها را جهت نیل به اهداف افزایش دهد. به عبارت دیگر زمان شروع واکنش و امداد رسانی، هزینه عملیات برای امداد رسانی باید کاهش یابد. از طرف دیگر حجم عملیات آمادگی، امداد رسانی و بازسازی، کیفیت عملیات آمادگی، امداد رسانی و بازسازی، سطح آمادگی